

AZADLIQDAN MƏHRUM ETMƏ NÖVÜNDƏ CƏZA ÇƏKƏN ŞƏXSLƏRƏ TƏTBİQ OLUNAN İNTİZAM TƏNBEH TƏDBİRLƏRİNİN İCRASI MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözlər: azadlıqdan məhrum etmə cəzası, cəzaçəkmə müəssisələri, intizam tənbeh tədbirləri, hüquqpozmalar.

Keywords: custodial sentence, gambling institutions, disciplinary measures, violations of law.

Anahtar kelimələr: hapis cezası, kumar kurumları, disiplin cezaları, yasa ihlalleri.

Məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərə tətbiq olunan intizam tənbeh tədbirlərinin icrası məsələləri Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin prinsipləri, məqsəd və vəzifələri, onlara nail olunmasının forma, metod, üsul və vasitələri ilə qarşılıqlı şəkildə öyrənilməsi və təhlili, onların məzmun və mahiyyətinin düzgün müəyyən edilməsindən çox asılıdır. Cəza-icra qanunvericiliyinə əsasən azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən məhkumlara törətdikləri intizam hüquqpozmalarına görə tətbiq olunan intizam tənbeh tədbirləri onların islah olunmasına, həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlər törədilməsinin qarşısının alınmasına, məhkumlara, cəzaçəkmə müəssisələrinin müdiriyyətinə və şəxsi heyətinə, digər insanlara, bütövlükdə cəmiyyətə, ictimai faydalı əməyə, insanlar arasında ünsiyyətin norma, prinsip, qayda və ənənələrinə qarşılıqlı hörmət münasibətlərinin formalaşmasına, onların təhsil, peşə və mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəldilmiş, cəzaların icrası qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilən hüquqtətbiqetmə fəaliyyətidir.

N.A.Struçkovun fikrincə, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü ilə təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın icrası və çəkilməsi zamanı törədilmiş hüquqpozmalara görə məhkuma tətbiq edilən intizam tənbehi xüsusi xəbərdaredici fəaliyyət kimi aşağıdakı

əsas elementlərə malikdir:

1. Məhkumların təcrid edilməsini təmin edən texniki vasitələrdən istifadə etməklə onların mühafizəsi və nəzarət edilməsi;

2. Cəzaçəkmə müəssisələrinin işçisi olmayan şəxslərlə məhkumların ünsiyyətinin xüsusi qaydasını müəyyən etməklə onlara məhdudiyyət qoyulması;

3. Profilaktik tədbirlərin tətbiqi yolu ilə məhkumlar tərəfindən qanun pozuntuları və cinayətlər törədilməsinin qarşısının alınması;

4. İntizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi təcrübəsindən istifadə edilməsi;

5. Təhlükəsizlik tədbirlərinin həyata keçirilməsi;

6. Cinayətlərin açılması [3; s. 148- 150].

Hüquq ədəbiyyatında belə bir fikir də mövcuddur ki, məhkumun cəmiyyətdən təcrid olunmaqla islah olunması əsasən aşağıdakı hallarda uğurlu hesab edilə bilər:

1. Azadlıqdan məhrum edilmiş məhkumun şəxsiyyətinin məqsədyönlü korrektə edilməsi prosesinin düzgün təşkili;

2. İslah prosesində psixoloji-pedaqoji qanunauyğunluqların və tövsiyələrin nəzərə alınması;

3. Məhkumların təcrid edilmə şəraitində saxlanılmasının maksimal pedaqoji psixoloji əsaslandırılması, habelə saxlanılması və islah təsir tədbirlərinin təşkilinin optimallığı.

Qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası cəzaların icrası qanunvericiliyinin bir sıra

normalarında azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən şəxslərə intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi qaydası və şərtlərini tənzimləyən müddəalar öz əksini tapmışdır. Bu müddəalar CİM-nin 107-ci (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə tətbiq edilən tənbeh tədbirləri), 108-ci (cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulması), 109-cu (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə tənbeh tədbirlərinin tətbiqi qaydası), 110-cu (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərin cərimə təcridxanalarında, kamera tipli otaqlarda və birnəfərlik kameralarda saxlanması şərtləri), 111-ci (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə həvəsləndirmə və tənbeh tədbirlərini tətbiq edən vəzifəli şəxslər) maddələrində qanunvericilik yolu ilə təsbit olunmuşdur.

Qanunverici həmin normaları CİM-nin XIII fəslində (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərlə tərbiyə işi) yerləşdirməklə həmin tədbirlərin intizam xarakterli tərbiyəvi tədbirlər olmasını bir daha xüsusi olaraq qeyd edir.

CİM-nin 109-cu maddəsinə əsasən tənbeh tədbirlərinin tətbiqi zamanı xətanın törədilmə şəraiti, məhkumun şəxsiyyəti və cəzanın çəkilməsi müddətindəki davranışı nəzərə alınır. Verilən tənbeh tədbirləri xətanın ağırlığına və xüsusiyyətinə uyğun olmalıdır.

Cəzaçəkmə müəssisəsi müdiriyyətinin sərəncamında məhkumun şəxsiyyəti barədə olan məlumatlar müəyyən obyektiv səbəblərdən məhdud xarakterdə olduğundan, bunlar məhkumun dərindən xarakteristikasını müəyyən etmək üçün kifayət deyildir. Lakin buna baxmayaraq həmin məlumatlardan maksimal dərəcədə tam istifadə edilməlidir. İstənilən şəxsə münasibətdə olduğu kimi məhkum haqqında hətta az miqdarda olan məlumatlardan da

onun şəxsiyyəti barədə mühakimə yürütmək mümkündür. Bunun üçün şəxsin (məhkumun) hansı sosial tipə mənsub olmasını, bu tipin modelini müəyyən etməklə onun adətlərini, niyyətlərini, tələbatını, dünyagörüşünü, davranışını və fərdlərarası təzahür formalarını “oxumaq” olar [4; s. 79-80].

Əksər müəlliflərin fikrincə, məhkuma dəfələrlə intizam tənbeh tədbirinin tətbiqi bir qayda olaraq, onun davranışında hüquqazidd meyillərin güclü olmasını göstərir ki, bu da aşağıdakı hallarla izah oluna bilər:

- Məhkumun ailə, məktəb, fərdi və mənəvi tərbiyəsinin aşağı səviyyədə olması;
- Məhkumun hüquqazidd davranışa adət etməsi;
- Məhkumun ona təyin olunmuş cəzanı və ya ümumiyyətlə, məhkəmənin hökmünü ədalətsiz hesab etməsi üzündən onlara cavab reaksiyası.

Məhkuma intizam tənbeh tədbirinin forma və növünün seçilməsi zamanı göstərilən hallara xüsusi diqqət yetirilməli və onların hər biri nəzərə alınmalıdır.

CİM-nin 107-ci maddəsində təsbit edilən intizam tənbeh tədbirlərinin siyahıdakı ardıcılıqla növbəlilik əsasında tətbiq edilməsi məcburi deyildir. Əvvəlki cəza-icra qanunvericiliyində belə bir qayda nəzərdə tutulmuşdur ki, bütün intizam tənbeh tədbirləri azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən məhkumun izahatı alındıqdan sonra yazılı qərarla tətbiq olunmalıdır. Müvafiq sənədləşdirmə qaydalarına əməl edilmədən tətbiq edilən intizam tənbeh tədbiri etibarsız hesab olunurdu.

İntizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi zamanı məsələyə bu cür yanaşma azadlıqdan məhrum etmə yerlərində intizam tənbehinin tətbiqi təcrübəsində qanunçuluğa əməl edilməsinə təminat yaradırdı.

İntizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi zamanı ilk dəfə nisbətən yüngül tənbeh tədbiri tətbiq olunur, ikinci dəfə daha ciddi tədbirlərə əl atılırdı və bu qaydada tənbeh tədbiri ciddiləşmə istiqamətində davam etdirilirdi. Lakin bu qayda heç də ilk dəfə ciddi intizam xətası törətmiş məhkumlara ağır intizam tənbeh tədbirinin tətbiqini istisna etmirdi.

Bu qayda hazırda qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının cəzaların icrası qanunvericiliyinin tələblərindən də irəli gəlir, çünki onun tələbinə əsasən müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə verilən tənbeh tədbirləri xətanın ağırlığına və xüsusiyyətinə uyğun olmalıdır (CİM-nin 109.1-ci maddəsi).

Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərə intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi qaydasının cəza-icra qanunvericiliyində kifayət qədər nəzərdə tutulmasına baxmayaraq onların praktiki tətbiqində tez-tez çətinliklər meydana çıxır və bunların əlavə olaraq araşdırılması və şərhinə ehtiyac duyulur.

CİM-nin 109.1-ci maddəsinə əsasən müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalarına məhkum olunmuş şəxslərə tənbeh tədbirləri xətanın aşkar olunduğu vaxtdan on gün ərzində tətbiq edilir. Əgər həmin xəta ilə əlaqədar yoxlama aparılsa, onun başa çatdığı gündən, lakin xətanın törədildiyi vaxtdan bir aydan gec olmayaraq tənbeh tədbiri tətbiq edilir.

Qanunun məzmunundan göründüyü kimi həmin norma xətanın törədildiyi gündən onun aşkar olunduğu günədək olan müddəti müəyyən etmir və yalnız tənbeh tədbirinin tətbiq ediləcəyi bir aylıq müddəti nəzərdə tutur. Burada qanunun göstərdiyi bir aylıq müddətə daxil olan yoxlamanın da müddəti konkretləşdirilməmişdir.

Ona görə də belə hesab edirik ki, CİM-nin 109.1-ci maddəsində törədilmiş intizam xətalarının aşkar edilməsi, bununla bağlı yoxlama aparılması və məhkuma intizam tənbeh tədbirinin tətbiqi müddətləri qanunda dəqiqləşdirilməli və onun konkret mexanizmi müəyyən edilməlidir.

Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə intizam tənbehi tədbirlərinin yuxarıda göstərilən ümumi qaydası ilə yanaşı cəzaların icrası qanunvericiliyi ayrı-ayrı tənbeh tədbirlərinin tətbiqi qaydasını da müəyyən etmişdir.

CİM-nin 107.2-ci maddəsinə əsasən cəzanın icrası qaydaları qərəzli pozulduqda ümumi

və ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan kişi məhkumları kamera tipli otaqlara, xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumları birnəfərlik kameralara, həbsxanada saxlanılan məhkumları ciddi saxlama şəraitinə keçirmək növündə onlara intizam tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilər. Bu tənbeh tədbirləri məhkumlara o vaxt tətbiq edilir ki, əvvəllər tətbiq edilmiş tənbeh tədbirləri islah olunma üçün lazımi nəticələr vermir və şəxsə daha ciddi tənbeh tədbirlərinin tətbiqinə ehtiyac yaranır.

İntizam tənbehi tədbirlərinin tətbiqi qaydasının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, məhkum digər məhkumlardan ciddi təcrid şəraitində saxlanılmaqla, cəza-icra qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məhdudiyyətlərə məruz qalır. İntizam hüquqpozmaları törətmiş məhkumların bu qaydada təcrid edilməsi həyat və sağlamlıqları üçün real təhlükə olduqda, eyni zamanda onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məhkumların cərimə təcridxanalarına, kamera tipli otaqlara, bir nəfərlik kameralara keçirilməsi yalnız intizam xarakterli tənbeh tədbirləri kimi qiymətləndirilməməli, həm də onlara cəzaçəkmə müəssisələrində yaranmış münaqişəli şəraitin aradan qaldırılmasında bir üsul, vasitə kimi də baxılmalıdır.

Fikrimizcə, cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə onların təhlükəsiz saxlanmasını təmin edə biləcək xüsusi otaqların ayrılması və müvafiq avadanlıqlarla təchiz edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Hüquq ədəbiyyatında belə bir fikir mövcuddur ki, azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən şəxslərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mövcud münaqişələrin vaxtında həll edilməsindən çox asılıdır. Belə münaqişəli şəraitin mövcud olması və uzun müddət davam etməsi inkar olunan (qəbul edilməyən) məhkumların sayının artmasına gətirib çıxarır. Cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan ayrı-ayrı məhkumların bütövlükdə digər məhkumlar tərəfindən fiziki və psixoloji təcridi və inkarı isə öz növbəsində şəxsiyyət üzərində əksər hallarda zorakılıqla müşayiət

olunan antisosial bir akt kimi çox böyük təhlükə törədir. Bu isə nəticə etibarilə cəmiyyətdən təcrid edilmə şəraitində qeyri-bərabər birgəyaşayış mühiti ilə şərtləşən mürəkkəb bir vəziyyət yaradır ki, bu da məhkumların resosializasiyasına mənfi təsir göstərir. S.A.Kapunkinin tədqiqatları nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, yuxarıda qeyd olunan səbəblərdən inkar edilən məhkumların 65%-i onların alçaldılması və sıxışdırılmasında rolunu digər məhkumlardan qisas almaq niyyətini gizlətmirlər [5; s. 21].

Cəza-icra qanunvericiliyinə əsasən məhkumlara tətbiq edilən intizam tənbeh tədbirlərini iki qrupa bölmək olar:

1. Bir cəzaçəkmə müəssisəsi daxilində məhkuma tətbiq olunan və ciddi məhdudiyyətlərdə ifadə olunan intizam tənbeh tədbirləri;

2. Başqa rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə keçirilməklə bağlı olan intizam tənbeh tədbirləri.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, avtoritet hesab olunan məhkumun cərimə təcridxanasına, kamera tipli otaqlara, birnəfərlik kameralara keçirilməsi onun həmin cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanılan digər məhkumlara neqativ təsir imkanlarını tam aradan qaldırmır. Bu hal çoxillik penitensiar təcrübə, habelə cəzaçəkmə müəssisələri əməkdaşları arasında aparılan sorğunun nəticələri ilə də təsdiq olunur. Məsələn, Azərbaycan Respublikasında mövcud olan cəzaçəkmə müəssisələri əməkdaşlarının 81%-i məhz bu fikirdə olmuşdur.

Lakin belə bir halı da nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, göstərilən kateqoriya məhkumlara tətbiq olunan intizam xarakterli bu cür tədbirlər preventiv (qabaqlayıcı) xarakterli olmaqla məhkumlar tərəfindən gələcəkdə törədilə biləcək daha ciddi qanun pozuntularının qarşısını alır. Ona görə də hesab edirik ki, məsələyə bu cür yanaşma düzgün hesab edilməlidir, çünki o ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə görə müxtəlif olan məhkumların eyni cəzaçəkmə müəssisəsi daxilində ayrı saxlanılmasını təmin etməyə imkan verir və hüquqpozma törətmiş digər məhkumlara kifayət qədər zərurət olmadan ciddi intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqini aradan qaldırır.

Cəzaçəkmə müəssisələrinin praktiki fəaliyyətində intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi

canlı dinamik proses kimi təzahür edir və onun təhlili azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən məhkumlarla aparılan tərbiyə işinin əsas istiqamətlərini müəyyən etməyə imkan verir. Bu istiqamətdə mühüm rol oynayan əsas amillərdən biri də nəinki məhkumlar, həmçinin cəzaçəkmə müəssisələrinin əməkdaşlarının şəxsinə hüquqtətbiq edən, habelə məhkəmələrin də qanunu düzgün izah etməsindən asılıdır.

İntizam tənbeh tədbiri qismində cəzaçəkmə müəssisəsinin növünün dəyişdirilməsi yalnız məhkəmə tərəfindən həyata keçirilə bilər. Müsbət xarakterizə edilən məhkumlar cəzanın qalan hissəsini çəkmək üçün cəzaçəkmə müəssisəsinin bir növündən digərinə aşağıdakı hallarda keçirilə bilər:

1. həbsxanadan cəzaçəkmə müəssisələrinə – məhkəmənin hökmü ilə müəyyən olunmuş həbs cəzasının ən azı yarısını çəkəndə;

2. ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrinə cəza müddətinin ən azı üçdə iki hissəsini çəkəndə, ilk dəfə ağır cinayət törətmiş məhkumlar ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə cəza müddətinin ən azı üçdə iki hissəsini çəkəndə, az ağır və ya böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törətmiş məhkumlar ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkəndə.

Cəzanın icrası qaydalarını qərəzli pozan məhkumlar isə:

1. məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsindən məhkəmənin hökmü ilə müəyyən etdiyi rejim növündəki cəzaçəkmə müəssisəsinə;

2. məhkəmənin hökmü ilə məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsinə göndərilən şəxslər ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə;

3. ümumi, ciddi və xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən üç ildən çox olmayan müddətə həbsxanaya keçirilə bilərlər.

Azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən məhkumların islah prosesinin mühüm elementlərindən biri kimi intizam məsuliyyətinin səmərəliliyi heç də cəzanın sərtliliyi ilə deyil, məhkumların şəxsiyyətinin xüsusiyyətləri nəzərə

alınmaqla digər metodların düşünülmüş şəkildə əlaqələndirilməsi ilə müəyyən olunur.

Ciddi cəzanın köməyi ilə məhkumu yalnız hansısa vəzifəni yerinə yetirməyə məcbur etmək olar, lakin ona islah olunmağı və ya öz fikirlərini dəyişməyi əmr etmək hələ heç kimə nəsis olmamışdır. Təcrübə də göstərir ki, sərt cəza nəinki hüquqpozmaların qarşısını alır, əksinə onun daha da geniş formada təzahürünə səbəb olur [7; s. 3-4].

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərə münasibətdə intizam tənbeh tədbirlərinin sərtləşdirilməsi heç də onların islah olunmasına deyil, əksinə məhkumlar tərəfindən intizam hüquqpozmalarının daha da artmasına gətirib çıxaracaqdır.

Tədqiqatların nəticələri göstərir ki, cəzaçəkmə müəssisələri əməkdaşlarının peşəkarlığında yaranan deformasiyalar müəyyən dərəcədə obyektiv xarakter daşıyır və cəzanın əvvəlcədən məcburiyyət prinsipinə əsaslanan icrası prosesində meydana çıxan münasibətlərin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Qanunvericiliyin müəyyən etdiyi qaydaya əsasən məhkum iradəsinin ziddinə olaraq cəza çəkməyə məcbur edilir, cəzaçəkmə müəssisəsinin əməkdaşı isə dövlətin adından həmin cəzanın çəkilməsini təmin etməklə bu məcburiyyəti realizə edir. Məhz buradan da müəyyən davranış stereotipləri, yəni cəzanın sərtləşdirilməsinə yönələn "titham" meyli yaranır. Cəzaçəkmə müəssisələrinin əməkdaşlarının peşəkarlığında yaranan deformasiyanın digər səbəbi ondan ibarətdir ki, onlar iş prosesində uzun müddət və daimi olaraq sosial mühitdə olmaqla böyük fiziki və psixoloji yük altında fəaliyyət göstərməli olurlar.

Qeyd olunan səbəblər cəzaçəkmə müəssisələrinin əməkdaşlarının aşağı peşə səviyyəsi və mədəniyyəti ilə birlikdə intizam tənbehinin tətbiqi təcrübəsində bir sıra əyintilərə gətirib çıxarır.

Penitensiar sistemin praktiki işçilərinin əksəriyyəti belə hesab edir ki, cəzaçəkmə müəssisələrində intizamın təmin edilməsində əsas rol məhz intizam tədbirlərinin tərkib hissəsi olan tənbeh tədbirlərinə məxsusdur. Hüquq

ədəbiyyatında isə belə hesab edilir ki, məsələnin bu cür birtərəfli qoyuluşu yolverilməzdir. V.S.Yepaneşnikov və B.P.Kozaçenkonun fikrincə, yalnız konkret şəxsiyyətə münasibətdə bütün obyektiv və subyektiv amilləri nəzərə almaqla hansı tədbirlərin məhkumlara daha çox tərbiyəvi təsir göstərmək imkanına malik olması barədə qənaətə gəlmək olar [7; s. 92-93].

Azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən məhkumlara tətbiq olunan intizam tənbeh tədbirlərinin törədilmiş intizam xətasına uyğunluğu məsələsi intizam məsuliyyətinin fərdiləşdirilməsi prinsipi ilə sıx surətdə bağlıdır. Bu prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, məhkum olunmuş şəxs yalnız törətdiyi intizam xətasına görə həmin xətdə onun təqsirlilik dərəcəsi nəzərə alınmaqla intizam məsuliyyətinə cəlb olunmalıdır. Lakin təcrübə göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının penitensiar sistemində daxil olan cəzaçəkmə müəssisələrində bu prinsipin tələblərinin kobud şəkildə pozulması hallarına yol verilir ki, bu da bu və ya digər qrup məhkumlara eyninövlü intizam xətalılarına görə onların intizam xətasının törədilməsində rolu, təqsirlilik dərəcəsi və digər amillər nəzərə alınmadan eyni tənbeh tədbirlərinin tətbiq olunmasında ifadə olunur. Halbuki, qanunun tələbinə görə intizam xətasının törədilməsinin hər bir halında tənbeh tədbirinin tətbiqi zamanı xətanın törədilmə şəraiti, məhkumun şəxsiyyəti və cəzanın çəkilməsi müddətində davranışı nəzərə alınmalı və verilən tənbeh tədbirləri xətanın ağırlığına və xüsusiyyətinə uyğun olmalıdır (CİM-nin 109.1-ci maddəsi).

Penitensiar sistemə daxil olan cəzaçəkmə müəssisələrində hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin həyata keçirilməsi zamanı cəza-icra qanunvericiliyinin əsas müddələrinin şərhilə bağlı müəyyən çətinliklər meydana gəlir ki, bunlar da intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi zamanı əlavə problemlər yaradır.

CİM-nin 108.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallardan hər hansı biri mövcud olduqda cəzaçəkmə müəssisəsi rəisinin həmin halları cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulması kimi qiymətləndirmək yalnız hüququ deyil, habelə vəzifəsi kimi təsbit olunur. Belə olan

halda qanunverici cəzaçəkmə müəssisəsinin rəisinə seçim imkanı verməyərək, onun üzərinə yalnız intizam xətasını cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulması kimi qiymətləndirmək vəzifəsi qoyur.

CİM-nin 108.1-ci maddəsinə müvafiq dəyişikliklər edilməklə həmin maddədə göstərilən hallardan hər hansı birinə görə cərimə təcridxanasına keçirilməsini də cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulması kimi qiymətləndirilməsini məqsəduyğun hesab edirik.

CİM-nin 109.5-ci maddəsi müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara məhkum olunmuş şəxslərə əvvəllər tətbiq olunmuş intizam tənbehinin götürülməsi qaydasını da müəyyən etmişdir. Həmin maddəyə əsasən tənbeh tədbiri verildiyi gündən bir il ərzində məhkuma yeni tənbeh tədbiri tətbiq edilməzsə, o tənbehi olmayan sayılır.

Qeyd olunan maddənin məzmunundan göründüyü kimi qanunverici intizam tənbehinin ödənilməsi müddətini müəyyən edərkən ümumi bir müddəə nəzərdə tutur ki, həmin müddəaya əsasən məhkumun törətdiyi intizam xətasının təhlükəlilik xarakteri, dərəcəsi, törədilmə şəraiti, şəxsiyyəti və cəzanın çəkilməsi müddətindəki davranışı nəzərə alınmadan o, bir il müddətində tətbiq edilmiş tənbehin hüquqi nəticələrini öz üzərində hiss etməlidir.

İntizam tənbehinin ödənilməsi məsələsinə belə yanaşma fikrimizcə, əsaslı hesab edilə bilməz. Çünki, yuxarıda qeyd olunan və CİM-nin 109.1-ci maddəsində müəyyən olunmuş hallar nəzərə alınmadan intizam tənbehinin ödənilməsi müddətinin bütün məhkumlara münasibətdə eyni qaydada müəyyən edilməsi məhkumlara onlara tətbiq olunan intizam tənbehinin növü və həddinə tam etinasızlıq yaradır. Bu isə öz növbəsində məhkuma tətbiq edilən intizam tənbeh tədbirini və tərbiyəvi əhəmiyyətini heçə endirir, çünki məhkumun öz subyektiv taleyinə belə etinasız münasibət faktiki olaraq onunla resosiallaşdırma istiqamətində aparılan işlərin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Belə bir şəraitdə tənbeh tədbirlərinin tətbiqi zamanı xətanın törədilmə şəraiti, məhkumun şəxsiyyəti və cəzanın çəkilməsi müddətində onun davranışı

verilən tənbeh tədbirlərinin xətanın ağırlığına və xüsusiyyətlərinə uyğun olması və digər hallar nəzərə alınmaqla məhkumlarla tərbiyə işlərinin aparılmasına dair cəza-icra qanunvericiliyinin (CİM-nin 109.1-ci maddəsi) tələblərinin yerinə yetirilməsi xeyli çətinləşir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq belə hesab edirik ki, CİM-nin 109.1-ci maddəsinin müddəaları həmin Məcəllənin 109.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan tənbehin ödənilməsi müddətlərinə də şamil edilməli və bu müddətlər aşağıdakı qaydada müəyyən edilməlidir:

1. İlk dəfə törədilən az əhəmiyyətli intizam xətalарına görə tənbeh tədbiri verildiyi gündən üç ay ərzində məhkuma yeni tənbeh tədbiri tətbiq edilməzsə, o tənbehi olmayan sayılır;

2. Eyni xarakterli xətalara görə residiv zamanı tənbeh verildiyi gündən altı ay ərzində məhkuma yeni tənbeh tədbiri tətbiq edilməzsə, o tənbehi olmayan sayılır;

3. Cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulmasına görə tənbeh verildiyi gündən bir il ərzində məhkuma yeni tənbeh tədbiri tətbiq edilməzsə, o tənbehi olmayan sayılır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq CİM-nin 109.5-ci maddəsinin aşağıdakı kimi fərqli redaksiyada verilməsi məqsəduyğundur:

“109.5. İlk dəfə törədilən az əhəmiyyətli intizam xətalарına görə tənbeh verildiyi gündən üç ay ərzində, eyni xarakterli xətalara görə residiv zamanı tənbeh verildiyi gündən altı ay ərzində, cəzanın icrası qaydalarının qərəzli pozulmasına görə tənbeh verildiyi gündən bir il ərzində məhkuma yeni tənbeh tətbiq edilməzsə, o tənbehi olmayan sayılır.”

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi.
2. Qurbanov H.S. Əməlin ictimai təhlükəliliyini və qeyri-hüquqiliyini aradan qaldıran hallar. Bakı, 1991, 146 s.
3. Стручков Н.А. Курс исправимый - трудового права. Проблема особенно часто бывает. М., 1985, 352 с.
4. Гальгперин И.М. Исползование наказание в борьбе с преступностью Союз. законность, 1987, № 4, стр. 47-53.
5. Хохреков Г.Ф. Парадоксальная традиция: проблема, дискуссия, пристрастие. М., 1991, 214 с.
6. Курс советского уголовного права. Том II, М. 1968, 244 с.
7. Красиков О.А. Множественность преступлений. Уфа, 1995, 96 с.

ISSUES OF IMPLEMENTATION OF DISCIPLINARY MEASURES APPLIED TO PERSONS SENTENCED BY DEPRIVATION OF LIBERTY

ABDULLA YUSİFOV

Deputy head of the Forensic Center of the Ministry of Justice, doctoral student of the Institute of Philosophy, Sociology and Law of the Azerbaijan National Academy of Sciences

SUMMARY

According to the criminal law, the disciplinary measures applied to the convicts serving the sentence in places of deprivation of liberty for the disciplinary offenses committed by them are aimed at their reformation, prevention of new crimes by both the convicts and other persons, the convicts, the management and personnel of the penal institutions, other people. , is a law enforcement activity aimed at society as a whole, socially beneficial work, the formation of mutual respect for the norms, principles, rules and traditions of communication between people, raising their educational, professional and cultural level, carried out in the manner determined by the legislation on the execution of punishments.

ÖZGÜRLÜĞÜNDEN YOK AYIRMA HÜKMÜNE HÜKÜM EDİLEN KİŞİLERE UYGULANAN DİSİPLİN TEDBİRLERİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN HUSUSLAR

ABDULLA YUSİFOV

*Adalet Bakanlığı Adli Uzmanlık Merkezi başkan yardımcısı,
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Felsefe, Sosyoloji ve
Hukuk Enstitüsü doktora öğrencisi*

ÖZET

Ceza hukukuna göre, işledikleri disiplin suçlarından dolayı hürriyetinden yoksun bırakılan yerlerde cezasını çekmekte olan hükümlülere uygulanan disiplin tedbirleri, bunların ıslah edilmesini, hem hükümlülerin hem de diğer kişiler yani hükümlüler tarafından yeni suçların işlenmesinin önlenmesini, ceza infaz kurumlarının yönetimi ve personeli, diğer kişiler, bir bütün olarak topluma yönelik, toplumsal açıdan faydalı çalışmayı, insanlar arasındaki iletişimin normlarına, ilkelerine, kurallarına ve geleneklerine karşılıklı saygının oluşturulmasını amaçlayan bir kolluk faaliyetidir. eğitim, mesleki ve kültürel düzeyde, cezaların infazına ilişkin mevzuatın belirlediği şekilde gerçekleştirilir.